

Π ο λ ι τ ι κ ή .

Μετὰ τὴν ἔξοδόν μου ἐκ τοῦ ὑπουργείου, ἡ πρώτη ἰδέα τοῦ Βασιλέως ἦν νὰ μὲ πέμψῃ που Πρέσβυν, καὶ πολλαχόθεν μοὶ ἐλέγετο ὅτι ἐπεμπόμην, νῦν μὲν εἰς Πορτογαλίαν, ἵνα συγχαρῶ τὸν νεωστὶ ἐνθρονισθέντα Βασιλέα, νῦν δ' εἰς Ἰταλίαν, ὅπερ ἐγὼ ἐθεώρουν ὡς ὅλως τότε περιττὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ μάταιον, πολὺ δὲ περισσότερον διεδίδετο ὅτι διορίζομαι εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῆς θέσεως χηρευούσης ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ κ. Κουντουριώτου εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ὁ Βασιλεὺς, καθ' ἃ μοὶ ἔλεγον οἱ ἐν τῇ Αὐλῇ, ἐπεθύμει πολὺ τοῦτον τὸν διορισμόν, καὶ οἱ ξένοι Πρέσβεις σχεδὸν ὁμοφώνως τὸν ὑπεστήριζον. Ἀλλ' ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἐσυμβουλευέθη τὸν κ. Ζαΐμην, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀπήντησεν οὕτως, ὡς μ' ἐπληροφόρησαν, ὅτι προτιμᾷ νὰ τῷ κόψωσι τὴν χεῖρα, παρὰ νὰ ὑπογράψῃ τὸν διορισμὸν ἀνθρώπου, οὕτως ἀντιδημοτικοῦ, ὅστις ὕβρισε τὸν ἀγῶνα, ἢ εἰς ὃν τοῦτο προσήπτετο· δι' ὃ, ἐνδοιάσας ὁ Βασιλεὺς, παρητήθη, τότε τοῦλάχιστον, τῆς προθέσεώς του, καὶ διώρισε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1861 τὸν κ. Μ. Ρενιέρην, φίλον καὶ πρὶν συνεργάτην μου, ὃν ἠγάπων καὶ ἐτίμων, καὶ δι' οὗ τὴν ἐκλογὴν εἰλικρινῶς ἐχάρην. Καίτοι στερούμενος ἐμπειρίας περὶ τὴν ὑπηρεσίαν, ἦν ὅμως ἀνὴρ ἀκέραιος καὶ ἀξιοπρεπής, τιμῶν τὴν πατρίδα διὰ τῆς παιδείας του, καὶ ἀντιπροσωπεύων τὰς ἰδέας, αἷς ἀπὸ καιροῦ ὑπεστηρίξαμεν ἐν τῷ *Spectateur d' Orient*.

Κατὰ δὲ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 1862 ἀνεκλήθη ὁ κ. Ρενιέρης καὶ ἐλέγετο ὅτι ἐπρόκειτο νὰ διορισθῇ Ὑπουργός. Ὡν δ' ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ κ. Ζαΐμη, κατώκησε τότε παρ' αὐτῷ, δι' ὃ καὶ ἀπέφυγα νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου, ὅστις τοσοῦτο δυσμενῶς περὶ ἐμοῦ ἐξεφράσθη· ἀλλὰ παρεκάλεσα τὸν κοινὸν φίλον κ. Γεώργιον Βασιλείου νὰ τῷ ἐξηγήσῃ τὸν λόγον τῆς ἀποχῆς μου.

Οὐχ ἦττον ὅμως, ἀκούσας ὅτι ὑπὸ τινων τῷ παρεξηγήθη αὕτη, ὡς ἐκ δυσμενοῦς προερχομένη ζηλοτυπίας, ἔσπευσα πρὸς ἐπίσκεψίν του, καὶ ἐκ τῶν πρώτων λέξεων διελύθη πᾶν νέφος μεταξὺ ἡμῶν.

Δὲν ἔπαυον δὲ καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ ἔτους 1861, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ 1862 ἔτι, αἱ διαδόσεις περὶ διορισμοῦ μου, ὅτε μὲν εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν θέσιν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ κ. Ρενιέρη, ὅτε δὲ καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅπερ ὅμως ἐγὼ οὐδαμῶς ἐπεθύμουν, γνωρίζων πόσον εἶχον μεταβληθῇ οἱ καιροί, καὶ φοβούμενος, ὅτι αἱ προσπάθειαι πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν μου θ' ἀπετύγχανον.

Ἄλλ' ἂν ἦσαν οἱ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονοῦντες, δὲν ἔλειπον καὶ οἱ καταφερόμενοι, οἱ μὲν διότι μ' ἐξελάμβανον πεσοῦσαν δρῦν, οἱ δὲ καὶ διότι μὲ ὑπερεξετίμων, ὥς δρῦν θεωροῦντές με. Οὕτως, ὁ Ἀναστάσιος Γεννάδιος, ὁ τοῦ ποτὲ σεβαστοῦ διδασκάλου μου οὐχὶ λίαν πατρῴζων υἱός, ἐκλαβὼν με δὲν ἠξεύρω τίνος διατριβῆς συντάκτην ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἐθνικὴ γνώμη», χωρὶς νὰ μ' ἐρωτήσῃ περὶ τούτου, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Φιλολάῳ» ὑβριστικώτατον ἄρθρον κατ' ἐμοῦ. ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα, εἰς περὶ τούτου ἐπιστολὴν του, ὅτι, ὥς δὲν ἔχω, οὐδ' εἶχον οὐδεμίαν σχέσιν μετὰ τῆς «Ἐθνικῆς γνώμης», οὕτω νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ οὐδεμίαν νὰ ἔχω μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Ἀναγνοὺς δὲ δὲν ἠξεύρω τι μικροῦ λόγου ἄξιον ποίημα εἰς τινὰ στρατιωτικὴν ἐφημερίδα «τὸν Ἀπόμαχον», ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, διῦσχυρίζετο παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Βυζαντίῳ, ὅτι ἐγὼ τὸ ἔγραψα καὶ κατεφερόμην ἐν αὐτῷ κατὰ τῆς ληστείας ἐπὶ τῷ καταχθονίῳ σκοπῷ τοῦ νὰ προσβάλω τὸ καύχημα τοῦ ἔθνους, τοὺς **κλέπτας**.

Καὶ ἡ ἐφημερίς δ' Αὐγὴ ἔγραψε κατ' ἐμοῦ, εἰσηγήσει, ὥς μοὶ εἶπεν (ἀληθῶς ἢ ἀπατώμενος, ἀγνοῶ) ὁ φίλος τοῦ Βούλγαρη Ζάρκος, τῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἀγανακτούντων δι' ἄρθρον, δημοσιευθὲν ἐν τῇ Ἡμέρᾳ, πρὸς ἔπαινον τοῦ Βούλγαρη, καὶ ὁ εἰς ἐμὲ ἐσφαλμένως ἀπέδιδον. Ἐγραψε δὲ καὶ ἡ Ἀθηναῖα κατ' ἐμοῦ, διὰ τίνα λόγον ἀγνοῶ, καὶ ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ Χρηστίδης, ὁ ποτὲ οἰκοδιδάσκαλός μου, ἐπιδοκιμάζων αὐτήν, ἐμήνυσε τῷ συντάκτῃ Ἀντωνιάδῃ ν' ἀνατυπώσῃ τὸ ἄρθρον του.

Ἐν τούτοις, τὰ πολιτικὰ ἐχώρουν ταχεῖ βήματι ἀκριβῶς, ἣν πορείαν εἶχον προῖδεῖ καὶ προειπεῖ εἰς τὸν Βασιλέα. Ἡ Α. Μ., ἥτις κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1859 ἀπῆντα διὰ τοῦ Γραμ-

ματέως της εἰς τὰς περὶ ἐκλογῶν παρατηρήσεις μου, ὅτι ἦν λίαν εὐχαρίστημένη ἐκ τῶν ὑπουργῶν της, μετὰ τρεῖς μῆνας ἠναγκάζετο ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν τὸν κ. Κουντουριώτην, ἀντὶ τοῦ κ. Ρήγα Παλαμήδου, μεθ' οὗ δὲν ἐδύνατο νὰ συμβιβασθῇ, διαγνοὺς μέχρι τέλους παρ' αὐτῷ τάσιν ὅλως διάφορον τῆς ἣν εἶχεν ἰδεῖ εὐωδουμένην ἐπὶ τοῦ παρελθόντος ὑπουργείου, οὗ αὐτὸς ἀπετέλουν μέρος.

Μετὰ τρεῖς δ' ἑτέρους μῆνας, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1860, δὲν ἐνέκρινε νόμον περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὃν ἤθελε νὰ τῷ ἐπιβάλλῃ ὁ τότε ὑπουργός, χωρὶς νὰ τὸν πείσῃ. Παραδοχὴν δὲ νόμου ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἀπέκρουεν ἡ εὐσυνειδησία τοῦ Βασιλέως, οὗ καὶ ἡ κρίσις, εἰ καὶ βραδεῖα, ἦν ὅμως εὐθεῖα πάντοτε, καὶ ὅστις, διὰ τῆς μακρᾶς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων καὶ διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς του ἐγκύψεως εἰς αὐτά, ἐκέκτητο πεῖραν πολὺ ἀνωτέραν τῶν πλείστων τῶν ὑπουργῶν του, καὶ μάλιστα τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ νεῦλίδων, οὓς ἡ συνταγματικὴ φορὰ ἀνεβίβαζεν εἰς τὰς ὑπουργικὰς ἔδρας. Δι' ὅ, δεχθεὶς τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Ζαῖμη, ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ κ. Ποτλῆ, ὥς μετὰ δύο ἔτι μῆνας διώρισε τὸν Σίμον Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, ἀντὶ τοῦ Κουμουνδοῦρου, παραιτηθέντος καὶ ἀπελθόντος εἰς Παρισίους. Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου δ' εἶχεν ἐξέλθει τοῦ ὑπουργείου καὶ ὁ κ. Ράλλης.

Οὕτως, ἐν βραχεῖ μετερρυνθίμιστα σχεδὸν ἐντελῶς ἡ κυβέρνησις, καὶ ὅτε, κατὰ τὴν 31 Ὀκτωβρίου, συνῆλθεν ἡ Βουλὴ, οἱ ἐκ τῶν ἰδίων φίλων καὶ ὑποψηφίων διὰ πάσης ἐπεμβάσεως καταρτίσαντες αὐτὴν τρεῖς κομματάρχαι (Παλαμήδης, Ζαῖμης καὶ Κουμουνδοῦρος) εὐρέθησαν ἐν ἀντιπολιτεύσει. Ἐπειδὴ δ' ὁ μὲν (ὁ Παλαμήδης) ἦν Γερουσιαστής, ὁ δὲ (ὁ Κουμουνδοῦρος) ἀπὼν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἡ Βουλὴ, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, ἐξελέξατο Πρόεδρον τὸν τρίτον, ἐκ τῶν εἰς οὓς ὥφειλε τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς, τὸν Ζαῖμην, καὶ οὕτως ἡ Βασιλεία, ἀμεριμνήσασα ἄλλοτε πρὸς τὰς παραινέσεις μου, καὶ παρεκβᾶσα τῆς ὁδοῦ, ἣν ὥς μόνην εὐθεῖαν καὶ ἀσφαλῆ ἠθέλησα νὰ χαράξω, ὅτε ὑπουργεῖον, εὐρέθη ἀπέναντι Βουλῆς πάσης ἐκ συστήματος ἀντιπολιτευομένης, καὶ τῇ ἔμενε μόνον ἡ αἵρεσις, ἢ νὰ προστρέξῃ αὐθις εἰς τοὺς

ὑπουργούς, οὓς ἄρτι εἶχε μακρύνει, ἢ νὰ καταφύγῃ εἰς διάλυσιν. Τοῦτο δὲ προὔτίμησε, καὶ τὴν μέλλουσαν νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν νέων ἐκλογῶν συνεκάλεσε διὰ τὴν 15 Φεβρουαρίου 1861.

Καὶ πολλάκις μὲν ἐγένετο λόγος περὶ ἀλλαγῆς τῶν προσώπων τῶν ὑπουργῶν, καὶ περὶ ἐπανόδου καὶ τοῦ Βούλγαρη καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' οὐδὲν τούτων, μόνον δὲ μερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐγένοντο κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1861, ὅτε τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν κ. Παππαλεξόπουλον, ἀντικατέστησεν ὁ φίλος μου, ἢ καὶ ὑποτιθέμενος τοιοῦτος, κ. Χριστόπουλος, καὶ κατὰ τὴν 28 Ἰουνίου, φρονῶν ὁ Βασιλεὺς, ὅτι τὸ κράτος ὑγιῶς ἤδη εἶχεν, ἀπῆλθεν εἰς λουτρὰ τῆς Γερμανίας, ἀναθεὶς τὴν κυβένησιν εἰς τὴν Βασίλισσαν.

1861.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα (τὴν 7 Ἰουλίου 1861), ἀπερχομένου τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος εἰς Γερμανίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του, συναπῆλθε πᾶσα ἡ οἰκογένεια εἰς Ἀγγλίαν, καὶ ἀπέμεινα μόνος, διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἔβλεπον ζοφεράν, εἰς βαθεῖαν ἀθυμίαν βεβυθισμένος. Ἀπεφάσισα δέ, ἀποσυρθεὶς εἰς δύο μόνον δωμάτια τῆς οἰκίας μου, νὰ ἐνοικιάσω τὰ λοιπά, διότι, πλὴν τοῦ καθηγητικοῦ μισθοῦ, μοὶ ἔμενεν οὗτος μόνος ὁ πόρος. Τὴν μικρὰν κληρονομίαν τῆς μητρος μου κατεκράτει ὁ γαμβρός μου κ. Σκὴν, καὶ μόνον μεταγενεστέρως κατώρθωσεν ἡ ἀγγέλου καρδίαν ἔχουσα ἀδελφή μου ν' ἀποσπάσῃ καὶ μοὶ ἀποστείλῃ τὸ ἥμισυ. Τὴν δὲ προῖκα τῆς συζύγου μου, παραλαβὼν, ἵνα διαθέσῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός της, μόνον μετὰ ἔτη ἠναγκάσθη νὰ μᾶς ἀποδώσῃ μέρος αὐτῆς. Ἐξεμίσθωσα δὲ ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου τὴν οἰκίαν τῷ κ. Σκ. Βυζαντίῳ, εἰς τὴν φιλικὴν ἡμῶν σχέσιν μᾶλλον ἢ εἰς ὑλικὴν ἀπολαβὴν ἀποβλέψας, καὶ μὴ ἀγνοῶν πόσον ὀλίγον ὁ ἴδιος ηὐκολύνετο εἰς ἀπότισιν ἐνοικίων. Ἡὐτύχησα δὲ τότε, ἀπειλούμενον ὑπὸ φιλοπροσώπων καὶ ἰδιοτελῶν ὑπουργῶν, νὰ διατηρήσω εἰς τὴν θέσιν τοῦ τὸν